

»Oli mieltä muillen asti»

Karjalan laulajat. Toimituskunta: Pertti Virtaranta, Väinö Kaukonen, Matti Kuusi, Leea Virtanen. Kirjayhtymä. Tampere 1968. 251 s.

Karjalan runonlaulajien kunniaksi ja muistoksi on menneinä vuosikymmeninä pystytetty monia monumentteja: on muistomerkkejä yksityisille taitajille, on muistokiviä laulajasuvuille, on laulajien muistolle pyhitettyjä pirttejä. Useimmat näistä ovat syntyneet Karjalan Sivistysseuran toimesta. Uusimmankin Karjalan taitajien muistomerkkin pystytyksessä on seura ollut mukana, sillä seuran aloitteesta ja sen taloudellisen tuen turvin on laadittu Karjalan laulajien ja tietäjien elämäkerrasto »Karjalan laulajat», joka ilmestyi painosta loppuvuodesta 1968.

Aloitteen elämäkerraston laatimiseksi teki Pertti Virtaranta, ja hänen ohellaan teoksen toimituskuntaan kuuluivat Matti Kuusi, Väinö Kaukonen ja Leea Virtanen. Runoalueita esitellään 14 artikkelissa; niitä edeltää Leea Virtasen kirjoittama johdantoluku kansanrunouden keruun vaiheista. Toimituskunnan jäsenten lisäksi ovat artikkeleita kirjoittaneet nuoremmat perinnetieteilijät ja karjalaisen kulttuurin tutkijat Juha Pentikäinen, Tellervo Venho, Henni Ilomäki, Outi Lehtipuro, Senni Timonen, Pentti Leino ja Raija Koponen. Artikkelien aineiston hankinnassa ei ole tyydytty pelkästään painettuun kirjallisuuteen, vaan on koluttu arkistoja ja hankittu tietoja yksityisiltä tutkijoilta, haastateltu vanhan polven karjalaisia ja julkaistu kysely lehdistössä. Kaikkia tiedonlähteitä sanotaan pyrityn hyödyntämään, jotta syntisi »elämäkerrasto, joka olisi tieteellisesti käyttökelpoinen, mutta myös jokamiehen luettava». Saadun materiaalin pohjalta koetetaan tehdä selkoa lau-

lajien suvusta ja sosiaalisesta taustasta, siitä, millainen ja minkä arvoinen on ollut kunkin laulajan repertoaari ja mistä laulut on opittu, millainen käsitys laulajalla on ollut tuotteistaan, miten hän on niitä käsitellyt ja missä niitä on esitetty.

Kirjan artikkelit ovat jokseenkin yhden muotin mukaisia: alussa esitetään runoalueen sijainti, sen historia pääpiirteittäin, asutussiirot ja kulku- ja kauppayhteydet, jotka samalla merkitsivät runojen maantieteellisiä kulkeutumissuuntia. Sen jälkeen kerrotaan keruun vaiheista ja laulajista sekä kullekin alueelle tyypillisistä runoista. Tuon tuostakin kirjoittaja joutuu toteamaan, että monen runon sanelijasta ei tiedetä yhtään mitään, ei edes nimeä, sillä keruun alkuaikoina eivät muistiinpanijat pitäneet runonlaulajien nimeämistä ja asiantietojen hankkimista heistä tärkeänä: laulut ja loitsut käsiteltiin mielellään itsestään tekeytyneiksi, ne olivat kerääjien, esim. Lönnrotin, mielestä kansan yhteisomaisuutta. Runonlaulutaitoa ei ihannoitu, koska kaikki miehet, naiset ja lapset osasivat kalevalaisia lauluja. Keruutojien määrittelyksi katsottiin riittävän maininta »eräs eukko», »soutaja», »muuan vanha naiseläjä». Arvokkaiden varhaiskeräelmien osalta (kerääjinä mm. Sjögren, Lönnrot, Castrén, Europacus) lähdeaineisto on siis erittäin puutteellinen. Vasta viime vuosisadan loppupuolella kerääjät A. A. Borenius—Lähteenkorvasta ja Kaarle Krohnista alkaen merkitsivät keräelmiinsä tietoja runojen muistiinpanopaikoista ja -ajoista, laulajista ja heidän suvuistaan, mistä runo oli opittu ym.

Kerääjästä riippuu paljolti, millaisen maineen runon esittäjä on jälkipolven silmissä saanut. Menneinäkin aikoina perinteen tallentajia ahdisti ainainen kiire, sillä pitkiin matkoihin meni aikaa, ja kuitenkin oli koetettava saada mahdollisimman paljon runoja mahdollisimman monista paikoista. Ei siis ole ihme, että jos seudulta tunnettiin joku taidokas kertoja, jonka luona ennenkin oli käyty ja jonka edustama perinteenlaji tiedettiin, kerääjät menivät hänen luokseen saamaan täydennystä aikaisempiin keräelmiin. Kerääjät hakeutuivat etenkin laulajasukujen jälkeläisten luo. Eniten tiedusteltiin kalevalaista epiikkaa. Sen sijaan loitsut ja tyypilliset naisten edustamat perinteenlajit jäivät usein juuri ajanpuutteen vuoksi vähille tiedusteluille. Miten moni laulaja ja tietäjä siis loppujen lopuksi on tyhjentänyt muistivarastonsa ja ketkä todella ovat olleet parhaita laulajia? Monet suurlaulajat ovat kenties vaatimattomuuttaan jääneet maineeltaan seudun legendaarisen runonlaulajan varjoon. Perinteenkannattajien elämäkerraston kirjoittajien työläänä tehtävänä on ollut runomuistiinpanoja analysoimalla tunnistaa nimetön laulaja ja päätellä, mikä on kunkin laulajan todellinen merkitys, millainen hänen osuutensa tradition välittäjänä tai uutta luovana runoilijana. Yksi kirjan ansioista on se, että monet Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa esitetyt virheelliset tai puutteelliset tiedot tulevat näin tarkistetuksi.

Laulajien tarkastelu on tiukan asiallista ja tasapuolista. Niukoista arkistotiedoista ja harvoista runomuistiinpanoista on kuitenkin vaikea luoda elävää henkilökuvaa, ja niinpä paikoin ei ole voitu välttää luettelomaisuutta. Mutta niiltä osin kuin jo aineistokin on antanut mahdollisuuden persoonallisiin äänenpainoihin, teos on nautittava jopa jokamiehen luettavaksi. Haluaisin mainita etenkin Senni Timosen artikkelin Suojärven laulajista, sillä siinä esitellyt taitajat — enimmäkseen naisia — jäivät lu-

kijan mieleen elävinä ihmisinä, eivät pelkästään niminä, joita määrittävät syntymä- ja kuolinvuosi, syntymäpaikka ym. sinänsä kylläkin tärkeät tiedot. Taitavasti Timonen luonnehtii intensiivisistä itkuistaan tunnetun Virzi-Vaššin, riemullisen rehevän naisihmisen Muttulin Marpan, joka tunnettiin sekä runonlaulataidostaan että oivallisesta kielitajustaan, sekä Suojärven laulajista tiedokkaimman, Ogoi Määräsen, ammattiparantajan, jolta loitsujen lisäksi on saatu eppisiä ja lyyrisiä runoja yhteensä lähes puolitoistatuhatta säettä.

Toinen kiintoisa artikkeli on Juha Pentikäisen esitys Kiestingin ja Oulangan laulajista, sillä sen luettuaan on melko hyvin perillä nykypolven tiedemiehen suhtautumisesta kansanperinteen esittäjään. Pentikäinen esittelee lukijoille Marina Takalon, jonka tietämys on pyritty perusteellisesti luotaamaan systemaattisilla toistuvilla nauhoituksilla ja jonka muistin laatua on jopa tieteellisesti tutkittu (hänet on määritelty tyypilliseksi ulkomuistajaksi). Lisäksi tässä artikkelissa selvitetään perinteenkannattajien roolijakoa ja sen perusteita. Luontainen roolijako ilmenee siinä, että häissä olivat laulajina ja itkijöinä naiset, samoin kehto-, työ- ja viihdelaulut ovat naisten perinnettä. Michet taas ovat olleet tietäjiä. Näissä perintelajeissa roolijako säilyi kauimmin, sillä ne olivat kauimmin elävää perinnettä. Runonlaulannan menettäessä sosiaalisen merkityksensä, sidonnaisuutensa määrätilanteisiin, roolijaot tasoittuivat. Epiikka oli jo aikaisemmin menettänyt rituaalisen käyttönsä, ja siitä johtuen se oli ainoa runolaji, jossa molemmat sukupuolet keruuta suoritettaessa olivat tasa-arvoisia. Eppisiä runoja laulettiin nimittäin vain kerääjien pyynnöstä, ja niitä lauloivat ne, joita onnistuttiin saamaan haastateltaviksi, esim. soutajina toimineet naiset tai lapset. Kirja siis poistaa tuon vuosisadan alulta juontuvan sitkeän kuvitelman, että runonlaulu olisi ollut pelkästään vanhojen partasuiden yksinoikeutena. Ja kuten jo

Marina Takalostakin huomataan, runonlaulutaito elää yhä; »viimeiset» runonlaulajat eivät olleetkaan viimeiset, vaan monenlaista tietoa on vielä saavutettavissa.

Karjalan laulajat -teoksen tekevät lähdeviitteet, hakemistot ja kartat tieteellisesti käyttökelpoisiksi. Rungas kuvitus — lähinnä karjalaisia kylänäkymiä ja naislaulajia — elävöittää teosta. Ta-

vallinen lukija jää kuitenkin kaipaamaan varsinkin suuria runonlaulajasukuja selventäviä sukupuupiiirroksia, jotta tärkeä suvuitainen periytyminen tulisi konkreettisemmin ilmi. Jokamiestä teos ei ehkä jaksa kiinnostaa, mutta sellaiselle, joka kaipaa tiukkoja asiatietoja laulajista, heidän suvuistaan ja keskinäisistä vaikutussuhteistaan, kirja on varsin hyödyllinen.

PAULA SAJAVAARA